

CSERJÉS KATALIN

Néhány kommentár az *Árulás* című korai Hajnóczy-szöveghez

A gémkapoccsal egybezárt ásatag géppapír-lapokat, amelyeken az *Árulás* mostanáig kiadatlan gépirata szerepelt, a katalogizálás során a Hajnóczy-hagyatékot őrző, 1-es jelzetet kapott dobozban leltük, lényegében kontextusba illeszthetőség nélkül, különállóan, sok társával lineáris sort alkotva, a tetszőleges behelyeztettség érzetét keltve.

Datálás a szöveg mellett nincsen, folyamatos gépirat, kéziratot, másodpéldányt nem találtunk.

Az előtte fekvő 1/17 számú dokumentum kézírásos szöveg, címe *Két nyugat-berlini bebörtönöztetett mint kém Kelet-Berlinben* (Levelezőnkől, Berlin, január 15.). Egyelőre nem tudom megállapítani, hogy egy cikk fordítása, egy novella kezdeménye vagy a kettő kombinációja. A kétoldalas szöveg után egy oldalnyi angol-magyar szótározás található, talán angol lapban olvasta a német illetőségű cikket Hajnóczy.

Az 1/19-es, azaz a publikációra választott szövegünk után elhelyezkedő, valamivel vastagabb paksaméta *noxyron!!* feliratot visel vastagon aláhúzva, és a *Mandragóra* kézzel írott szövegét tartalmazza, de nem legelölről, hanem a *Másfelől, ha tévedett volna is munkája megítélésében...* bekezdéstől a végéig.

A fenti két dokumentum közt leltük fel tehát az *Árulást*, helyét a hagyaték dobozaiban egyelőre véletlenszerűnek látom, de e körülményt nem tartom döntőnek vagy zavarónak.

Jelen tanulmányban a szöveg két speciális kérdéséhez fűzök kommentárokat. Mindkét kiemelt szövegvonás a Hajnóczy-korpusz más fontos helyeit is érinti.

I.

Rui ránézett a sarki villanyórára, aztán ujjával kétszer pattintott. Csíkos ing volt rajta és durvaszövetű trapéznadrág: pontos mása annak a nadrágnak, melyet Levendula nevű barátja viselt: végre ő is megvehette. Kissé feszengve fordult a József utcába. A Körúton jobb volt: a mindent elsöprő szombat délutáni forgalomban nem tűnik fel egy merész szabású nadrág, de ebben a mellékutcában...

[...]

- Dohány nincs - mondta Levendula.

A frissen vasalt trapéznadrág éles ráncokat vetve mozgott bokája körül, felső testén patnáig feszült a keresztbe-csíkos, rövidujjú matróztrikó.

Öltözet, viselet, ruházat gondos megválasztása, álöltözet, szerep, szerepjáték, el-
lentmondásos holmik, melyek elrejtene, kétértelművé, kiismerhetetlenné teszik
viselőjüket.

A *Tréfa* fiatalembere idéződik az olvasó elé:

Aztán elfordult a tükörtől, s kulcsait zörgetve elindult az ajtó felé. Gondolatai még az utcán is ruházata körül keringtek, a járókelők arcát figyelte: vajon milyen hatást kelt öltönye kettős arca, a kopott nadrág, az elegáns zakó, észreveszik-e egyáltalán. Álmodozott. Már-már azt is képzelte, hogy detektív viszi a főkapitányságra, ahol majd az iratait kéri.

A *Tréfa* a *Hátrahagyott írások* első darabjaként jelent meg a HPÖM-ben¹, annak idején a *Szenesek* című elbeszéléssel együtt a *Mozgó Világ* első kötete hozta 1971-ben. Dátuma a megkérdőjelezett 1966; az *Árulás* is ez idő tájt íródhatott? A *Tréfa* különös szerepjátékosát, gonosz játékot úzó alakoskodóját ismerjük; az *Árulás* ugyancsak ellentmondásos hőst most látjuk először. Ő is játékot játszik, belébukik, megtisztul, de új vétket követ el. *Fura, idétlen, se hús, se hal* figurája szerény előképe, rokona *Az unokaöcs „Ferijének”*.

Méretre szabott szürke öltönyén vér vagy vörös bor láthatóan friss foltjai; arca borostás, haja csapzott, nyakkendője félrecsúszva, véres szeme alatt fekete karikák, remegő ujjai közt füstölő cigarettát forgat.

Az *unokaöcs* a korai Hajnóczy-szövegek egyik legizgalmasabbika, így a vele lehetséges együvé olvasás érdekesebbé teszi számunkra az *Árulást* is.

Olyan volt a ruházatuk, mint akik valamilyen maguk előtt se tisztázott okból szégyellik, hogy frissen vasalt nadrágot és zakót viseljenek, pedig elég tehetős családok gyermekei voltak ahhoz, hogy különösnek tetsző, háborgó, zűrzavaros gondolataikat tekintettel a közeledő télre például hóprémmeel burkolt koponyák mögé rejtsek.

A Hajnóczy-műhely második hagyaték-publikációjából, a *Partizánok* című filmvázlatból² idéztem rokon szöveghelyet.

A *parancs* századosa nemkülönben ellentmondásos lény, ellentmondásosra formált külsővel, álcával:

A százados mérlegelő pillantást vetett kifogástalan angol szövegből méretre készült öltönyére. Ránézett arany óraláncán függő zsebórájára. „Egy kertész.”

Az utolsó idézetet egy még publikálatlan szövegből választottam. A *gondnok* című betéttörténet egy hosszabb gépirat része, többek közt a *Karosszék kék virággal* című kisprózával tart rokonságot, és *Az elkülönítő* dokumentumait tartalmazó dobozban találtuk. Most csupán a gondosan megválasztott, önnön jelentőségén meszse túlnövő öltözet leírása miatt vettem ki a részletet:

Megborotváltkozott, lezuhanyozott hideg vízzel. Darabig töprengett, hogy fekete bőrzakójához fehér inget vegyen nyakkendővel, vagy világoskék inget válasszon, nyakkendő nélkül. Végül a kék ing mellett döntött. Sárga kordbársony nadrágot húzott, sötétkék pamutzoknit és barna antilopcipőt. Új dossziéba rakta a kéziratot. Elindult a Mi Hatalmunk szerkesztőségébe.

Látni, hogy a Hajnóczy-szövegvilág koherens képzetei, építkezése folytán a legtöbb, egyszer már felmerült probléma, kép, irány visszatér, hálót bocsátva a (hagyaték

feldolgozása révén) lassan teljessé váló korpuszra, egybeszöve annak világát. Így érezhetjük meg például azt is, hogy Hajnóczy Péter lényegében mindvégig az *Elkülönítőt* írta, csak egybeépítette a *Fűtő*vel s a *Perzsiával*³.

II.

Második megjegyzésem az *Árulás* csaknem indokolatlannak tűnő, túlzó betétéhez, a fiatal pap véget érni nem akaró, önálló életre kelő magánbeszédéhez fűzetik (hogy Hajnóczy egyik kedvenc fordulataival, a szenvedő szerkezettel éljek).

A novellaszöveg ötödik oldalán járunk, a csillaggal elválasztott harmadik egységben, mely aztán a szöveg végéig kitart, nincsen további tagolás (miért nincs?).

A fiatal pap szövegből kilépő, annak arányait mind kvantitásban, mind minőségben megnyújtó (a nyolcoldalas írásból teljes két oldalt foglal el, de többnek tűnik!), érthetetlen, már-már kellemetlen, nyugtalanító, bosszantó mód felnövelt, az olvasói várakozásokat feldúló, a hiba, átgondolatlanság érzetét (megítélésem szerint szándékosan) felkeltő belsőhang-felerősítésre hívnám fel a figyelmet. Mintha a szerző (nemcsak szereplője) kibillenne pozíciójából, megfedkezne magáról, belefedkezne most születő szövegének egy epizódjába, s nem volna képes abbahagyni a kidolgozást, holott rég értjük, türelmetlenül várjuk a *tovább*-ot, és ingerültté tesz, hogy fittyet hányunk ránk, akikért, hitünk szerint, a szöveg íródik.

Hasonlóképp bukkan elő váratlanul *Az unokaöcs* több mint négyoldalas pantomimje, a *Fűtő* közel háromoldalas jövődö-víziója, jószálma, melyek így a rokonai e mostani szövegbetétnek, mindkettő egészen más módokon, ahogy másmilyen az elviselhetetlenség határait át is lépő földrajzi szakleírás *A parancs* második bekezdésétől indítva (csaknem öt oldal egyvégtében). A *Partizánok*ban is található ilyen zárvány, Amandez tudatbeszélése, sors-összefoglalója szabad függő beszédben felhangzó monológ által.

Történetünkben a pap „szinte révületben” beszél, kinyilatkoztat és emanál, a kommunizmus és a kereszténység igazságát egymásba másolva (paradox módon, akár *A híd* című 1980-as, igen személyes írásban). Monológ ez, melyet végig fenn tart a „mondás” szituációjának jelzése. A hosszúbeszéd egyfajta mantra, mormolás és kényszeres mondás: egy világtól elzárt, templomába s gondolataiba bezárt, ám a (vélt) valóságot kommentáló elmekényszeres beszéde (a narrátor tudunkra adja, a pap nem először s nem utoljára mondja fel, amit mond). Szövegmorájába közhe-lyek, szólamok fűzetnek. Ideológiagyártás folyik, demagógiás világmagyarázat logikai bakugrással, ahol végül összemosódik kereszténység és kommunizmus, mely gondolati rendszerek közt lényegében egy *csekély* különbség marad csupán: Isten létének vagy nemlétének hitvallása. A naiv optimizmus, kényszeres magya-rázat-adási vágy morbid konklúzióhoz vezet: *Az emberek szabadon választanak. És hogy a bűntől Isten féltése, vagy a szocialista erkölcs tartja vissza őket, végső soron mindegy: nem lesz harc többé. Eljön a béke országa.*

A *fűtő*, a *Hair*, *A parancs* utcai szólamai, újság-optimizmusa kísért, s a szabadság rég nem *Freedom* többé.

Jegyzetek

- ¹ HAJNÓCZY Péter: *A fűtő. M. A halál kilovagolt Perzsiából. Jézus menyasszonya. Hátrahagyott írások.* Összeáll. és gond. Mátis Livia. Bp.: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982.
- ² *A Partizánok* és a hozzá kapcsolódó jegyzetek, kommentárok és tanulmányok a *Tiszatáj* 2010/12-es számában jelentek meg.
- ³ Utalok itt Szekeres Szabolcs munkatársunk *A szenvedés díszletei* címet viselő regénytervvel kapcsolatos, a közeljövőben nyilvánosságra kerülő kutatásaira.

